

ECONOMIES' HORIZONS
Економічні
горизонти

DOI: doi.org/10.31499/2616-5236

Homepage: <http://eh.udpu.edu.ua>

ISSN
2522-
9273
(print)
2616-
5236 (online)

UDC: 339.9:338.2:631(477)

JEL Classification N54, N55, O38, Q13, Q15, Q18

DOI: [10.31499/2616-5236.4\(33\).2025.345548](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(33).2025.345548)

*Tetiana Matsybora, National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»
PhD in Economics, Senior Researcher, Leading researcher associate of the
Department of investment, material and technical support*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРАКТИЧНА ЦІННІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

WORLD EXPERIENCE OF POST-WAR AGRICULTURAL RECOVERY: PRACTICAL VALUE FOR UKRAINE

Анотація: Позитивний світовий досвід повоєнного відродження країн є цінним для України в сучасній реальності. Дослідження має на меті ґрунтовний аналіз успішного світового досвіду відновлення країн Західної Європи, Японії, Південної Кореї та Ізраїлю після війни для використання у повоєнному відновленні сільського господарства України. На основі аналізу історичного досвіду повоєнної відбудови країн у поєднанні із сучасними підходами обґрунтовано напрями розвитку економіки України з фокусом на агропродовольчий сектор.

Abstract: Ukraine's agriculture suffered significant losses due to the full-scale war with Russia and needs urgent restoration, as it ensures national food security and at the same time is an important element of food security in many regions of the world. Despite the losses, destruction and upheavals caused by the war with Russia, major changes are inevitable in Ukraine, associated with the emergence of new opportunities that cannot be ignored. The experience of restoration and development of Western European countries, Japan, South Korea and Israel after the war is valuable for Ukraine in modern reality, since, despite the catastrophic state of the post-war economy in these countries, they were able not only to revive, but also to achieve significant success in economic development. The implementation of effective agrarian practices, tested by time, will allow to accelerate the process of restoration of agriculture and ensure its development. The study aims to conduct a thorough analysis of the successful global experience of the post-war reconstruction of Western European countries, Japan, South Korea and Israel for use in the post-war reconstruction of Ukrainian

agriculture. The study identified current challenges and problems in Ukrainian agriculture. Based on a comprehensive analysis of the historical experience of post-war reconstruction of countries in combination with modern approaches, the directions of development of the Ukrainian economy with a focus on the agri-food sector are substantiated. The article substantiates the prerequisites for the formation of a new model of Ukrainian development, taking into account Ukraine's European prospects and the successful experience of economic development of Western European countries. Based on the results of the analysis of agrarian reforms carried out in Western European countries, Japan and South Korea after the war, priorities for ensuring the development of agriculture and rural areas in Ukraine have been established.

Keywords: *agriculture, war, post-war reconstruction, global experience, investments, foreign investments, innovative development, financial support, international assistance*

Ключові слова: *сільське господарство, війна, повоєнне відновлення, світовий досвід, інвестиції, іноземні інвестиції, інноваційний розвиток, фінансова підтримка, міжнародна допомога*

Постановка проблеми.

Війна росії в Україні спричинила масштабні руйнування та пошкодження. Значної шкоди було завдано аграрному сектору економіки. Загальні збитки, завдані сільському господарству України протягом 2022–2024 років, становлять 11,2 млрд дол. США, а втрати доходів сільськогосподарських виробників оцінюються у 72,7 млрд дол. США [1].

Сільське господарство України потребує термінового відновлення, оскільки забезпечує національну продовольчу безпеку та водночас є важливим елементом продовольчої безпеки у багатьох регіонах світу. За оцінкою фахівців Світового банку потреби на відбудову та відновлення сільського господарства України станом на кінець 2024 року склали 64 млрд дол. США, або 10 % від загальної суми довгострокових потреб [1].

Досвід відновлення та розвитку країн Західної Європи, Японії, Південної Кореї та Ізраїлю після війни є надзвичайно важливим для України, оскільки, попри катастрофічний стан повоєнної економіки в цих країнах, вони змогли не лише відродитися, але й досягти значних успіхів у економічному розвитку. Нині це розвинені країни з високотехнологічною економікою та високим рівнем доходів населення. Позитивний світовий досвід повоєнного відродження країн є цінним для України в сучасній реальності. Імплементація ефективних аграрних практик, перевірених часом, дасть змогу прискорити процес відновлення сільського господарства та забезпечити його розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відновлення, відбудови та реформування України є актуальними темами для обговорення міжнародними

організаціями та світовою спільнотою. Наприкінці 2022 р. створено **Цільовий фонд підтримки, відновлення, відбудови та реформування України (URTF)**, керівництво яким здійснюватиме Світовий банк. **URTF** забезпечить скоординований механізм фінансування та підтримки діяльності уряду України в забезпеченні виконання державних функцій та наданні адміністративних послуг, здійсненні заходів допомоги населенню, а також у плануванні, та реалізації програми відбудови та реформ в Україні [2].

За період повномасштабної війни в Україні було проведено чотири міжнародних конференції, присвячених проблемам відновлення України: 1) 4–5 липня 2022 року, м. Лугано (Швейцарія); 2) 21–23 червня 2023 року, Лондон (Велика Британія); 3) 11–12 червня 2024 року, Берлін (Німеччина); 4) 10–11 липня 2025 року, Рим (Італія) [3; 4; 5; 6].

Перша Міжнародна конференція з питань відновлення України (URC 2022) пройшла у м. Лугано (Швейцарія) 4–5 липня 2022 року. У ній взяли участь 1000 учасників із 40 країн. У підсумку було задекларовано 7 принципів відновлення України: 1) **Партнерство**. Україна запустить процес відновлення та реалізуватиме його разом із міжнародними партнерами. Прогрес і фінансові потоки регулярно контролюватимуться; 2) **Фокус на реформах**. Процес відновлення має сприяти

прискоренню, поглибленню, розширенню та досягненню реформ в Україні відповідно до її європейських орієнтирів; 3) **Прозорість**. Процес, що забезпечує незалежну судову систему та боротьбу з корупцією, має передбачати підзвітність; 4) **Демократична участь**. Процес відновлення не буде централізованим. Він ґрунтуватиметься на демократичній участі, а також на місцевих спільнотах і місцевих рішеннях; 5) **Участь багатьох зацікавлених сторін**. Процес має сприяти участі національних і міжнародних учасників бізнесу, громадянського суспільства, наукових кіл і місцевих громад; 6. **Рівність**. Процес відновлення має бути інклюзивним та забезпечувати гендерну рівність та повагу до прав людини і бути корисним для всіх; 7) **Стійкість**. Відновлення та реформи не будуть обмежені інфраструктурою та інституціями, вони також передбачатимуть соціальні, економічні, природоохоронні аспекти відповідно до концепції відновлення за принципом «краще, ніж було» [3].

У Лондоні (Велика Британія) 21–23 червня 2023 року пройшла міжнародна Конференція з питань відновлення України (URC 2023), яка стала продовженням циклу щорічних заходів, останній з яких було проведено Швейцарією спільно з Україною у Лугано. URC 2023 була зосереджена на **мобілізації міжнародної підтримки для економічної та соціальної стабілізації України та**

подальшого процесу відновлення від наслідків війни, у тому числі шляхом екстреної допомоги для негайних потреб та фінансування участі приватного сектору в процесі відновлення. Теми обговорення сфокусувалися на питанні, як приватний сектор може відіграти провідну роль, застосовуючи свій досвід і підтримуючи відновлення України, яка продовжуватиме впроваджувати програму реформ і шукати шляхи підтримки інвестицій та зменшення ризиків [4].

Третя від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну Міжнародна конференція з питань відновлення України (URC 2024) пройшла 11–12 червня 2024 року у Берліні (Німеччина). Ключовими темами обговорення були: 1) **Бізнес-вимір: Залучення приватного сектору для відбудови та економічного зростання.** Для успішної відбудови та економічного зростання необхідне потужне залучення приватного сектору. Для сприяння як місцевим, так і міжнародним інвестиціям, важливо підвищувати рівень довіри до українського бізнес-середовища, демонструвати успішні приклади та акцентувати увагу на довгостроковій політичній підтримці. До важливих питань відносяться можливості для бізнесу в ключових секторах економіки України, інструменти державної підтримки, міжнародна фінансова підтримка, зелений і цифровий перехід; 2) **Людський вимір: Соціальне відновлення та людський капітал** для

майбутнього України. Цей блок є ключовим для відновлення. Він включає залучення людського капіталу для відбудови та соціальної єдності, інклюзивності. Для розкриття потенціалу всіх громадян в Україні та за кордоном, зокрема жінок та молоді, необхідно показати, що Україна – це країна для життя. Зокрема шляхом сприяння освіті, охороні здоров'я, наданню соціальних послуг, забезпечення інфраструктури, а також через гуманітарне розмінування та інтеграцію ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та тих, хто повертається; 3) **Місцевий і регіональний вимір: Відновлення громад та регіонів.** Представники місцевого та регіонального рівня відіграють ключову роль у відновленні. Конференція підкреслить роль місцевих громад у відновленні, розподілі фінансових ресурсів та розбудові спроможності. Йдеться про створення функціонуючих та стійких громад шляхом сталого розвитку міст, житла та місцевої господарської діяльності. Водночас необхідно підвищувати прозорість та підзвітність як ключові фактори для формування довіри громадян та стійкості України; 4) **ЄС: Євроінтеграція та дотичні до цього реформи.** Євроінтеграція є процесом, сприятливим для економічного зростання, інвестиційної безпеки та сталого відновлення конкурентоспроможної економіки. Євроінтеграція також підтримує сталі політичні інституції, гарантує права людини, верховенство права

та функціонування державних інституцій. Конференція сфокусована на прогресі впровадження реформ шляхом висвітлення результатів та зосередженні на ключових інструментах підтримки: [5].

У Римі (Італія) 10–11 липня 2025 року пройшла четверта Міжнародна конференція з питань відновлення України (**URC 2025**), яка продовжила серію міжнародних політичних заходів високого рівня, присвячених швидкому відновленню та довгостроковій відбудові України з початку повномасштабної війни Росії проти України. **URC 2025 зосередилася на таких чотирьох тематичних вимірах:** 1) **Бізнес-вимір: Мобілізація приватного сектору для реконструкції та економічного зростання.** Для забезпечення економічного зростання та успішної реконструкції вирішальним є приватний капітал. Тому були розглянуті важливі для приватного сектору питання, зокрема щодо безпеки, фінансування і страхування, надмірного регулювання та ринку праці; 2) **Людський вимір: Соціальне відновлення та людський капітал для майбутнього України.** Відновлення України залежить від мобілізації людського капіталу, зміцнення соціальної згуртованості та забезпечення інклюзивності з метою розкриття потенціалу всіх громадян у країні та за її межами, особливо жінок і молоді. Серед ключових викликів, зокрема, реінтеграція внутрішньо переміщених осіб, біженців і

ветеранів у цивільне життя. Співпраця між заінтересованими сторонами, громадянським суспільством і українською діаспорою має вирішальне значення для збереження та розвитку людського капіталу нації задля сталого відновлення; 3) **Місцевий і регіональний вимір: Відновлення громад та регіонів.** Місцеві та регіональні суб'єкти є ключовими для відбудови України з огляду на реформу децентралізації. Конференція акцентувала увагу на ролі місцевого самоврядування та обласних державних адміністрацій у відновленні, забезпеченні доступу до фінансування та розвитку спроможностей; 4). **Вимір ЄС: вступ до Європейського союзу та пов'язані із ним реформи.** Поглиблення європейської інтеграції та перспектива приєднання до єдиного ринку сприятимуть узгодженню політик та інституцій України з європейськими стандартами, що забезпечить довгостроковий економічний та соціальний прогрес [6].

Проблеми відродження економіки, відновлення окремих галузей та територій України після війни є пріоритетними напрямками досліджень українських та закордонних науковців. Важливим сегментом дослідницьких праць з цієї тематики є вивчення світового досвіду повоєнного відновлення, аналіз успішних прикладів реконструкції та економічних трансформацій з метою формування ефективних підходів

до відновлення України. Колектив ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» репрезентував напрацювання українських і зарубіжних дослідників, сфокусовані на розгляд питань історії, теорії, політики повоєнної реконструкції економіки та відновлення для забезпечення національної перспективи в контексті завдань повоєнної реконструкції економіки, інституційної модернізації та євроінтеграції України [7].

Підхід до повоєнного відновлення економіки України за принципом «краще, ніж було» передбачає створення умов для інноваційного розвитку. Дослідження С. Сіденко фокусуються на аналізі інноваційної політики в країнах Східної Азії для забезпечення швидкого зростання і радикальних структурних змін у економіці [8]. С. Іванов, виходячи з досвіду економічного відновлення та розвитку країн після воєн, пропонує власну загальну концепцію соціально-економічного відновлення та розбудови постраждалих регіонів, заснованої на інноваційному розвитку [9].

Проголошений урядом курс на активне залучення іноземного капіталу для повоєнної відбудови та реконструкції попри позитивні очікування може мати негативні наслідки для економіки України. О. Саліхова та О. Крехівський на історичному прикладі продемонстрували бар'єри та загрози, що мали місце у процесі розбудови національних індустрій

із опорою на зарубіжний капітал та обґрунтували виклики, з якими Україна може зіштовхнутися у повоєнному відновленні економіки [10].

Л. Дідківська, дослідивши зарубіжний досвід відбудови європейськими країнами аграрного сектору економіки, зруйнованого внаслідок Другої світової війни, здійснила аналіз ключових аграрних реформ, особливостей економічної політики європейських урядів для відновлення аграрного сектору економіки [11].

Незважаючи на численні дослідження щодо повоєнного відновлення економіки України, є ряд питань, які потребують обговорення та подальших досліджень. Детальний аналіз успішного досвіду відновлення країн після війни та невдалих практик дасть змогу сформувати ефективну стратегію повоєнного відновлення та розвитку української економіки, уникнувши помилок минулого.

Метою дослідження є аналіз успішного світового досвіду відновлення країн Західної Європи, Японії, Південної Кореї та Ізраїлю після війни для використання у повоєнному відновленні сільського господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Велика війна несе не лише великі втрати, руйнування та потрясіння, але й великі зміни. Німецький та британський філософ, один із засновників соціології знання Карл Маннгайм писав про Другу світову війну: «Усі ми вже знаємо, що після

цієї війни суспільство не може йти далі своїм звичаєм, що війна сама собою – це тиха революція, яка торує шлях для нового типу спланованого порядку» [12].

Україна у цьому не виняток. Масштаб катастрофи російсько-української війни змінює не лише Україну, але почасти і весь світ. Водночас ця війна створює нові можливості для України. Як зауважує В. Геєць, післявоєнна відбудова – це не лише унікальні завдання, а й унікальні можливості, тому повоєнний процес у економіці України правильніше було б називати не відновленням, а створенням нової моделі економіки й розвитку виробництва, яка відповідатиме сучасним умовам і стратегічним цілям майбутнього країни [13].

Повоєнне відновлення української економіки потребуватиме нових підходів. Але досвід країн, які пережили війни, відновилися та досягли економічного успіху, варто розглянути та в чомусь і перейняти.

Після Другої світової війни більшість європейських країн, насамперед Німеччина та Італія, зазнали значної руйнації, була пошкоджена інфраструктура, постраждали промисловість і сільське господарство. Виробництво сільськогосподарської продукції становило 83 % рівня 1938 року, промислове виробництво – 88 %, експорт відповідно 59 %. Економічні зв'язки між країнами Європи були розірвані [14].

Ключовими елементами повоєнного відновлення країн була

масштабна зовнішня фінансова, економічна та технічна допомога. Відповідно до Плану Маршалла (План відновлення Західної Європи після Другої світової війни) за чотири роки фінансова підтримка Сполучених Штатів Америки склала понад 17 млрд доларів (на нинішні часи це близько 210 млрд дол. США), з яких 20 % від суми становили дешеві кредити, а 80 % були передані у вигляді безоплатної фінансової допомоги [14].

Сполучені Штати безоплатно постачали товари та послуги, які держави-учасниці продавали підприємствам і населенню. Одержані кошти акумулювалися на спеціальних рахунках у центробанках цих країн і використовувались на потреби країн, зокрема на відновлення та реконструкцію економіки. Завдяки цьому зросла зайнятість та продуктивність у багатьох секторах економіки цих країн. За чотири роки економіка Франції, Німеччини та Великобританії зросла на 15-30 %, а виробництво сільськогосподарської продукції перевищило довоєнний рівень.

Технічна та технологічна допомога США сприяла підвищенню продуктивності праці в Західній Європі в 1950-х роках, задовго до того, як у цих країнах відбулася значна лібералізація політики, конкуренція чи іноземні інвестиції. Тисячі підприємців із Європи змогли відвідати США та ознайомитися з американськими методами ведення бізнесу, технологіями та управлінськими підходами. Завдяки поширенню

нових ідей було досягнуто значне зростання продуктивності праці з невеликими новими інвестиціями.

Найбільшим досягненням відновлення країн Західної Європи після Другої світової війни була побудова «соціальних» держав, відповідальною за добробут своїх громадян. Франція, яка витратила лише 5% свого ВВП на соціальні послуги в 1938 році, у 1949-му закладала 8,2%, що означало збільшення на 64% в реальних цифрах. У Британії станом на 1949 рік майже 17% усіх державних витрат ішли тільки на соціальне забезпечення (тобто не враховуючи державні послуги та можливості, які надавалися за іншими рядками), що свідчило про їх збільшення на 50% проти рівня 1938 року в час надзвичайного навантаження на державний бюджет. Навіть в Італії, країні набагато біднішій, де уряди намагалися уникнути високої вартості соціального забезпечення, перекладаючи надання послуг та підтримки на приватний сектор чи роботодавця, державні витрати на соціальні послуги як частка ВВП виросли від 3,3% в 1938 році до 5,2% – у 1949-му [12].

Державна фінансова підтримка соціального захисту населення та надання соціальних послуг ґрунтувалася на загальному переконанні, що це і є завдання урядів. Надання соціальних послуг стосувалося переважно освіти, помешкання й медичного догляду, а також міських зон відпочинку, пільг на проїзд у громадському транспорті, державної підтримки мистецтва та культури й інших непрямих видів допомоги держави,

що піклується про громадян. Наслідками появи соціальних держав стало те, що європейці більше та (майже всюди) поживніше харчувалися, жили довше і щасливіше, мали кращі оселі та одяг, ніж будь-коли до того. Та, найголовніше, вони були більш захищені [12].

Окрім змін у соціальній політики в країнах Західної Європи важливими для їх подальшого розвитку стали аграрні реформи. Необхідність реформ була зумовлена передусім вкрай низьким рівнем життя переважної більшості сільського населення. Сільськогосподарськими угіддями здебільшого володіли багаті землевласники, які не завжди були ефективними. Крім того проблема загострювалась через тривале падіння цін на сільськогосподарську продукцію порівняно з промисловою внаслідок завезення дешевої сільськогосподарської продукції з Америки і британських домініонів, починаючи з 70-х років XVIII століття. Тож у післявоєнний період у багатьох країнах Європи були проведені земельні реформи, спрямовані на ліквідацію великих землевласників та підтримку розвитку дрібного та середнього агробізнесу.

У 1947-1949 роках влада Німеччині здійснила земельну реформу. Частину угідь крупних землевласників передали у власність середнім та дрібним фермерам. Уряд стимулював фермерів купувати техніку, використовувати більш урожайні сорти культур. У результаті

виробництво сільськогосподарської продукції в 1953 році перевищило довоєнний рівень.

В Італії у рамках реформи держава викупувала земельні ділянки площею більше 100 га і продавала громадянам для створення сімейних ферм. Загальна площа таких земельних ділянок склала 1,5 млн га. Такі дії влади сприяли збільшенню сімейних ферм, зростанню попиту на сільськогосподарську техніку, збільшенню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Проте на Півдні Італії перерозподіл земельної власності на той період мало що змінив. Із 74 тис. га землі, отриманих зубожілими селянами, 95 % потребували додаткових вкладень для підвищення родючості, оскільки були непридатними для вирощування сільськогосподарських культур. Нерозвинена інфраструктура, брак води та відсутність грошей і доступу до кредитів у нових власників ускладнювали, а подекуди і унеможливлювали їхню господарську діяльність.

Водночас держава відігравала провідну роль у фінансуванні масштабних змін, які були б недосяжні для окремих осіб чи приватного бізнесу. В Італії Південний фонд, який отримав велику позику від Світового банку, спершу інвестував в інфраструктуру й аграрні удосконалення: меліорацію землі, будівництво доріг, дренаж, мости тощо. Пізніше з його коштів почали фінансувати будівництво нових промислових заводів. Він також

надавав підтримку – позики, гранти, податкові пільги – для приватних фірм, які хотіли вкладати гроші в Південь. Фонд був інструментом, через який до 60 % нових інвестицій державних холдингів спрямовувались на Південь, а впродовж десятиліття після 1957 року він створив дванадцять «зон зростання» та тридцять «осередків зростання», розкиданих по південній третині півострова. Однак, як і масштабні державні проєкти деінде, фонд був неефективним та значною мірою корумпованим. Багато маленьких «незалежних» ферм, які з'явилися в регіоні внаслідок аграрної реформи, залишилися залежними від держави, через що Південь Італії перетворився на регіон, який перебував на напівпостійній соціальній допомозі. Разом з тим до середини 1970-х років рівень споживання на одну особу населення подвоївся, місцеві доходи зростали в середньому на 4 % на рік, дитяча смертність удвічі зменшилась і майже всюди з'явилася електрика [12].

У Франції на інших країнах держава стимулювала орендарів землі інвестувати в їхні ділянки через інноваційні кредити в сільських банках. Державні субсидії на підтримку цін на сільськогосподарську продукцію призупинило падіння цін та стимулювало збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

У Великобританії держава заохочувала фермерів збільшувати врожайність шляхом використання нової селекції та нової техніки. Для

забезпечення стабільності фермерів у 1947 р. був ухвалений закон про гарантовані ціни на основні сільськогосподарські культури – пшеницю, ячмінь, овес, жито, картоплю та цукровий буряк, які встановлювали на 18 місяців і щорічно переглядали. Мінімальні ціни на сало, м'ясо, молоко та яйця встановлювали на 2-4 роки вперед. Такі кроки держави сприяли підвищенню доходів фермерів, що дало їм змогу інвестувати в капітальне будівництво та використання новітніх технологій.

Земельні реформи після війни були проведені також в країнах Північно-Східної Азії. В Японії та Південній Кореї перетворення в сільському господарстві сприяли індустріальному розвитку цих країн.

Передумовами проведення реформ у Японії та Південній Кореї було безземелля селян, більшість людей працювали на орендованих землях та платили високу орендну плату. Врожайність сільськогосподарських культур, зокрема рису, була досить низькою, оскільки використовувались непродуктивні сорти насіння, не вносились добрива, була не розвинена меліорація земель. Країни не могли забезпечити себе продовольством та були імпортозалежними [15].

Земельна реформа у Південній Кореї, проведена на початку 1950-х років, була спрямована на перерозподіл землі та створення нових землевласників. Закон про земельну реформу 1950 року передбачав викуп

надлишкових земель у великих землевласників, а також ділянок, які не оброблялись власниками. Компенсацію за землю надавала держава. Колишні великі землевласники сформували родинні фінансово-промислові бізнес-групи – чеболі. Тож земельна реформа та поширення сучасної освіти стали каталізаторами інноваційного розвитку Південної Кореї.

Масштабна аграрна реформа в Японії після війни проходила за принцип «земля – тим, хто її обробляє». Цей принцип було реалізовано через конфіскацію земель сільськогосподарського призначення у крупних землевласників і продажу їх за пільговими цінами фермерам, які працювали на цій землі. Крім того були скасовані обмеження на переїзд селян до міст. Реформа започаткувала розвиток фермерських господарств та була спрямована на підвищення продуктивності землі й ефективності сільськогосподарського виробництва.

Особливістю японської моделі відновлення економіки після війни є велика працездатність японців і мінімальні зловживання. Уряд визначив пріоритетні галузі, які отримували максимальну державну підтримку у вигляді субсидій та пільгових кредитів. Крім того були запроваджені високі мита на імпорту готової конкурентної продукції, обмеження іноземних інвестицій та різноманітні демпінгові інструменти. Перевага надавалася розвитку високотехнологічного виробництва.

Прикметним є також є інноваційне спрямування розвитку японської економіки. На науково-технічні розробки витрачалося понад 3 % ВВП. Крім того японські компанії активно інвестували в інновації для виробництва високотехнологічної продукції, яка може бути затребуваною на великих світових ринках. Лише з 1950 по 1960 рік було придбано понад 30 тис. патентів на близько 1 млрд дол. США. Таким чином, вже у 1956 р. ВВП на одну особу населення перевищив довоєнний рівень, а у 1969 р. Японія вийшла на друге місце у світі за обсягом ВВП і промислового виробництва, а економіка стала взірцевим прикладом успішного відновлення після війни. Загалом у період відновлення середньорічний приріст ВВП на одну особу населення склав 7,1% [14].

Досвід відновлення Ізраїлю після війни для України є цікавим перш за все через те, що обидві країни мають недружніх сусідів. Отже значна частка видатків державного бюджету має спрямовуватися на оборону. Крім того сільське господарство є пріоритетним сектором економіки в Україні та Ізраїлі.

Війна в Ізраїлі призвела до значних руйнувань. Крім того країну накрила хвиля емігрантів із арабських країн. Їх чисельність досягла 800 тис. осіб, що було значним навантаженням для економіки Ізраїлю. Витрати на армію склали 40% від усіх витрат. Сільське господарство забезпечувало лише близько 50 % потреб у харчових продуктах, а

доходи від експорту покривали не більш ніж 30 % витрат на імпорт [14].

Передумовою ізраїльського економічного дива стало визначення чітких пріоритетів розвитку країни, а саме: стимулювання аграрного та промислового виробництва з метою досягнення самозабезпечення, розвитку зовнішньоторговельної діяльності та посилення позицій на геополітичному просторі; створення власного оборонного комплексу з метою посилення військової безпеки; розвиток інтелектуального потенціалу нації через активну підтримку науково-освітньої сфери [16].

Сільське господарство було важливим сектором економіки Ізраїлю, який забезпечував суттєву частку у ВВП країни та зайнятості населення. Уряд Ізраїлю активно підтримував розвиток сільського господарства. У 1950–1960-ті роки весь державний бюджет Ізраїлю розподілявся таким чином: 1/3 спрямовувалася на підтримку сільського та водного господарства, 1/3 – на оборону країни та 1/3 – на розвиток науково-освітньої галузі [17].

Основними ресурсами для відновлення Ізраїлю стали кредити та гранти Сполучених Штатів Америки. Додатковими джерелами інвестицій у повоєнне відновлення Ізраїлю були державні облігації (Позика незалежності), які розміщувалися в інших країнах, зокрема і в США та репарації від Західної Німеччини (у сучасному еквіваленті 112 млрд дол. США),

які у 1952–1965 роках складали до 55 % додаткових доходів бюджету. У результаті ВВП Ізраїлю з 1954 по 1964 рік демонстрував зростав на рівні 10%, споживання на одну особу населення зросло на 221%, країна практично досягла нульового безробіття [14].

Історичний досвід відбудови країн після війни через його осмислення у поєднанні із сучасними підходами мають стати підґрунтям для розробки стратегії повоєнного відновлення та формування моделі розвитку економіки України з фокусом на агропродовольчий сектор.

Побудова соціально орієнтованої ринкової економіки у зруйнованих війною країнах Західної Європи, забезпечення високих соціальних стандартів створили передумови для їхнього швидкого економічного розвитку вже починаючи з 1950–1960-х років. Беручи до уваги успішний досвід економічного розвитку країн Західної Європи та з огляду на європейське майбутнє нашої країни, модель розвитку України має бути людиноцентричною.

Відродження економіки потребуватиме масштабних інвестицій. Тому створення сприятливого інвестиційного клімату є важливою умовою відбудови та розвитку України. Вже зараз значними є обсяги прямої фінансової допомоги України від урядів країн-партнерів та приватних компаній. Тож не безпідставними є застереження щодо високих корупційних ризиків. Як показує досвід, навіть у воєнних умовах корупція не

зникла, а, більше того, набула нових специфічних форм [18]. А. Дука та Г. Старченко, систематизувавши та узагальнивши досвід повоєнної відбудови Німеччини, Японії, Південної Кореї, Боснії і Герцеговини та Сінгапуру з метою обґрунтування та реалізації стратегії відновлення України, наголошують, зокрема, на необхідності налагодження антикорупційних практик [19].

Окрім зовнішньої фінансової допомоги для відбудови України анонсується великомасштабне залучення приватних іноземних інвестицій. 21 червня 2023 року Перший віце-прем'єр-міністр і Міністр економіки Юлія Свириденко представила бачення відновлення та розвитку України на Конференції з питань відновлення України в Лондоні. Вона заявила, що іноземні інвестиції є фундаментом для ефективної повоєнної відбудови України. Серед пріоритетних для залучення іноземних інвестицій секторів національної економіки – агропродовольчий сектор [20].

У контексті таких заяв варто враховувати усі можливі позитивні та негативні наслідки присутності іноземного капіталу в економіці країни та окремих її секторах. О. Саліхова та О. Крехівський на історичному прикладі продемонстрували, що іноземні інвестиції поряд із широко відомою позитивною мають і маловідому негативну сторону. Транснаціональні корпорації, як головні капіталовкладники, оперуючи значними ресурсами,

маючи економічну владу та політичний вплив, здатні не лише прискорити, а й загальмувати розвиток компаній приймаючої країни, вплинути на її бізнес-результати та призвести до значніших проблем – денаціоналізації активів, втрати технологічних компетенцій та виробництв, збільшення зовнішньої залежності, загроз національній безпеці та економічному суверенітету. Тож видається очевидним, що темпи повоєнного відновлення економіки України залежатимуть не від масштабів залучення іноземного капіталу, а передусім від зусиль держави із вдосконалення економічної системи у частині використання та нагромадження місцевого потенціалу [10].

Наслідками російсько-української війни є суттєве погіршення фінансового стану переважної більшості сільськогосподарських виробників, зниження рівня зайнятості, зменшення доходів сільського населення та погіршення демографічної ситуації у сільській місцевості. Успішний повоєнний досвід відновлення сільського господарства та сільських територій демонструє важливість підтримки малого агробізнесу. Л. Дідківська зауважує, що без ефективного функціонування дрібних індивідуальних (сімейного типу) та невеликих фермерських господарств, які забезпечують стабільність економічного відтворення у аграрній сфері, продовольчу безпеку країни, демографічний та соціальний

розвиток сільських регіонів, неможливий розвиток аграрного сектору економіки [12].

Посилення ролі малого та середнього аграрного бізнесу, зокрема через його інвестиційну та інноваційну підтримку є ключовою умовою формування інноваційної соціально орієнтованої людиноцентричної моделі розвитку аграрної економіки та сільських територій в Україні. Водночас досвід повоєнного відновлення країн доводить, що каталізатором інноваційного розвитку та економічного зростання є інвестиції в освіту та наукові дослідження і розробки.

Висновки. Як свідчить історичний досвід, важливою складовою успішного повоєнного відновлення країн Західної Європи була масштабна зовнішня фінансова, економічна та технічна допомога США. Технічна та технологічна допомога сприяла поширенню інновацій. Завдяки впровадженню нових ідей, технологій, методів ведення бізнесу та управлінських підходів було досягнуто значне зростання продуктивності праці з невеликими новими інвестиціями.

Побудова соціально орієнтованої ринкової економіки є найбільшим досягненням відновлення країн Західної Європи після Другої світової війни. Забезпечення високої якості життя зумовило швидке економічного розвитку вже починаючи з 1950–1960-х років. Водночас досвід повоєнного відновлення країн, які згодом досягли високого рівня економічного розвитку, доводить,

що інвестиції в людський капітал, зокрема в освіту та наукові дослідження, є ключовим фактором економічного зростання та інноваційного розвитку країни.

Аграрні реформи, проведені в країнах Західної Європи, Японії та Південній Кореї у повоєнний період, були спрямовані на ліквідацію великих землевласників, перерозподіл землі та створення нових власників. Державна підтримка розвитку сільського господарства, насамперед дрібного та середнього агробізнесу, були важливим складовими аграрних реформ в цих країнах.

Стимулювання аграрного виробництва стало одним із пріоритетів розвитку Ізраїлю після війни. Уряд активно сприяв розвитку сільського господарства для досягнення продовольчої безпеки у повоєнний період. Третина видатків державного бюджету Ізраїлю у 1950–1960-тих роках спрямовувалася на підтримку сільського та водного господарства.

Попри втрати, руйнування та потрясіння, спричинені повномасштабною війною з росією, в Україні неминучі великі зміни, пов'язані з появою нових можливостей, якими не можна не скористатися. Беручи до уваги європейські перспективи України та успішний історичний досвід економічного розвитку країн Західної Європи, логічною і послідовною є побудова людиноцентричної моделі розвитку України.

Ключовою передумовою для формування нової моделі розвитку України є запобігання та протидія корупції. Важливо також стимулювати внутрішній потенціал інвестиційної діяльності. Посилення ролі малого та середнього агробізнесу, зокрема через його інвестиційну та інноваційну підтримку, сприятиме швидкому повоєнному відновленню та розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні.

References

- World Bank (2025). *Ukraine - Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2024 (Ukrainian)*. Washington, D.C. : World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099052925103531065> [in Ukrainian].
- World Bank (2022). *New Multi-Donor Trust Fund Established to Channel Donor Support to Ukraine*. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/12/16/new-multi-donor-trust-fund-established-to-channel-donor-support-to-ukraine> [in Ukrainian].
- UkraineInvest (2022). *Results of the International Ukraine Recovery Conference 2022*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/15-07-22-2/> [in Ukrainian].
- Ukraine Recovery Conference, 21-22 June 2023 – London, UK. URL: <https://ua.unc-international.com/past-conferences/urc23/urc-2023> [in Ukrainian].
- Ukraine Recovery Conference, 11-12 June 2024 – Berlin, Germany. URL: <https://ua.unc-international.com/past-conferences/urc24/urc24> [in Ukrainian].
- Ukraine Recovery Conference, 10-11 July 2025 – Rome, Italy. URL: <https://ua.unc-international.com/#urc2025> [in Ukrainian].
- Androschuk, A., Androschuk, G., Bodnarchuk, T., Wenger, L., Verbova, O., Gakhovych, N., ... & Fleychuk, M. (2023). *Reconstruction for development: foreign experience and*

- Ukrainian prospects: international collective monograph. Kyiv, 571 p. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf> [in Ukrainian].
- Sidenko, S. V. (2022). Priorities and Factors of Innovation Policy: Experience of Some East Asian Countries and Strategic Imperatives for the Post-war Reconstruction of Ukraine. *Economy of Ukraine*, (11), 47-75. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.11.047> [in Ukrainian].
- Ivanov, S. (2019). Economic recovery and development oountries after armed conflicts and wars: Ukraine's opportunities that have not lost yet. *Economy of Ukraine*, 1 (686). pp. 75-89. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.01.075> [in Ukrainian].
- Salikhova, O., Krehivskiy O. (2023). Foreign investment: a panacea or a threat. *Economy and forecasting*, (2). pp. 8-32. <https://doi.org/10.15407/eip2023.02.008> [in Ukrainian].
- Didkivska, L. (2023). Foreign experience of post-war rural territory and agricultural recovery for Ukraine's reconstruction. *History of Economics and Economic Thoughts of Ukraine*, (56), pp. 44-61. <https://doi.org/10.15407/ingedu2023.56.044> [in Ukrainian].
- Judt, T. (2020). *Postwar: a history of Europe since 1945*. Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].
- Heyets, V. (2025). Post-war economic recovery of Ukraine: Review of the book: Kistersky L., Zadoia A. (Eds.). *Transformation and Post-War Economic Recovery of Ukraine*. UK, Cambridge Scholars Publishing, 2024. 451 p. *Economy of Ukraine*, 68(3 (760)), 98–102. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.03.098> [in Ukrainian].
- Zheleznyak, Ya. (2022). 5 stories of economic success after the war: world experience for Ukraine. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pi_slya.html [in Ukrainian].
- Yurchenko, E. 6 Asian lessons for Ukraine: how land reform contributes to industrial development (2019). URL: <https://agroportal.ua/blogs/6-aziatskikh-urokov-dlya-ukrainy-kak-zemelnaya-reforma-sposobstvuet-industrialnomu-razvitiyu> [in Ukrainian].
- Bodnarchuk, T. (2022). Tpolicy of the Transition from Agricultural to high-tech export in conditions of permanent military threat: Israeli experience for ukraine. *Economy and forecasting*, (2), pp. 93–122. <https://doi.org/10.15407/eip2022.02.093> [in Ukrainian].
- Abraham D., Ngoga T., Said J., and Yachin M. *How Israel became a world leader in agriculture and water. Insights for today's developing countries*. Institute for Global Change. 2019. 52 p.
- Kulikov, P., Aziukovskyi, O., Vahonova, O., Bondar, O., Akimova, L., & Akimov, O. (2022). Post-war economy of Ukraine: Innovation and investment development project. *Economic Affairs*, 67(5) : 943-959. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.5.2022.30>
- Duka, A. P., & Starchenko, G. V. (2022). World experience of post-war economic recovery: lessons for Ukraine. *Problems of modern transformations. Series: economics and management*, (6). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06> [in Ukrainian].
- Ministry of Economy (2023). Yulia Svyrydenko presented the vision for Ukraine's economic development at the Ukraine recovery conference. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=en-GB&id=695a03e0-1508-49eb-a494-eea301706318&title=YuliaSvyrydenkoPresented> [in Ukrainian].